

ODKRYTÝ KŘÍDOVÝ ÚTES V PLAŇANECH U KOLÍNA (ČESKÁ KŘÍDOVÁ PÁNEV)

An exposed Cretaceous cliff at Plaňany near Kolín (Bohemian Cretaceous Basin)

VLASTISLAV VLAČIHA

Univerzita J. E. Purkyně, Fakulta pedagogická, České mládeže 8, 400 96 Ústí nad Labem

(13-32 Kolín)

Key words: Cenomanian-Turonian, Nearshore facies, Phosphorites, Macrofauna

Abstract: The Plaňany quarry is situated near the railway station at Plaňany village, 13 km from Kolín in the direction to Prague. A proteozoic gneiss formation is covered by marine Cretaceous sediments developed in nearshore facies here. At the beginning of 1999 cliff-shaped elevations of basement rocks were exposed containing two through-like accumulations of Cretaceous sediments. They belong to the Peruc-Korycany and Bílá Hora Formations and are represented by conglomerates of two sedimentary cycles, bioclastic limestones and silstones with high proportion of coprolites, glauconite and shark teeth.

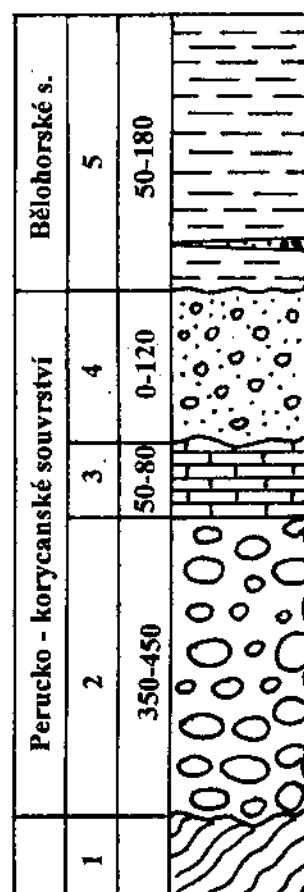
V okrajové části české křídové pánev je v současné době známo několik desítek profilů zastihujících mořské sedimenty svrchnokřídového stáří v příbřežním vývoji. Značná část významných lokalit byla znehodnocena přirodními procesy nebo lidskou činností, aniž by zde byla včas pořízena podrobnější geologická nebo paleontologická dokumentace. K témuž případům patří i rychlá těžba nerostných surovin, nejčastěji štěrkového kamene, v jejímž rámci mohou být hodnotná data týkající se odkrytých geologických fenoménů rychle ztracena.

Čestnou výjimkou je průběžně sledovaná lokalita Plaňany u Kolína, kde lze studovat relikty sedimentárních forem křídového stáří v příbřežním vývoji na metamorfní sérii kutnohorského krystalinika. V průběhu několika posledních desítek let zde byly několikrát odkryty výplně hlubokých depresí v podloží tvořeném kouřimskými rulami, migmatity a amfibolity, kde bylo možno sledovat faciální proměnlivost ve směru vertikálním i horizontálním a dokumentovány rovněž významné paleontologické nálezy.

V jarních měsících roku 1999 postupující těžbou vznikl na nejvyšším patře východní stěny více než 160 metrů dlouhý profil, odkrývající téměř souvislou řadu depresí a ukončený v jeho severní části elevací rulového podloží. Tento „útes“ je orientován k jihu a je lemován řadou hlubších i mělkých depresí. Ten v době své existence nejprve vystupoval nad okolní skalnaté dno řádově jen o několik metrů, ale ani později netvořil pravý klif v supratidální

zóně, nýbrž elevaci v zóně intertidální či spíše subtidální. Tomu nasvědčuje morfologie podloží křídy v jeho okolí i charakter akumulovaných hrubě klastických sedimentů a společenstva mořských živočichů přitmelených na příkřém svahu elevace, která byla vystavena mořským proudům. Pozoruhodný je zde zejména výškový rozdíl mezi dnem nejhlubší deprese na úpatí této elevace a úrovni jejího temene – činí téměř 15 metrů.

Hlubší deprese byly poměrně rychle vyplněny hrubými konglomeráty, kde jsou největší rulové bloky dokonale opracované, mají protáhlý tvar a svojí délkou přesahují

Obr. 1. Rekonstruovaný stratigrafický profil sedimentární výplní depresí při úpatí křídového „útesu“ odkrytého ve východní stěně lomu v Plaňanech u Kolína na jaře roku 1999.

Mocnosti jsou udány v centimetrech. V nadloží jsou vyvinuty bělavé slínovce středního turonu.

1 – muskovitické ortoruly kutnohorského krystalinika, 2 – hrubé konglomeráty I. cyklu s písčitou až slinitou základní hmotou, místy s vyšším obsahem glaukonitu a sehranek velkých ústřic, barva zelenosedá až rezavěšedlá, 3 – hrubozrnné organodetrítické vápence, 4 – konglomeráty II. cyklu s převážně rezavou písčitou základní hmotou, 5 – šedé měkké slínovce s vložkou silně glaukonitického vápnitého pískovce s hojnými koprolity a fosfatovými hlízkami.

Obr. 2. Abradovaná stěna rulového klifu v Plaňanech se zachovaným reliktem vrstvy organodetritických vápenců.

1 metr. Většina z celkové maximální pozorovatelné mocnosti 450 cm je tvořena šedozelenými až rezavě skvrnitými slepenci s písčitou, výše písčito-jílovitou až slinitou základní hmotou. Pro horninu je charakteristický vysoký obsah glaukonitu a značné množství makrofosilií. V hluboké depresi pod „útesem“ byly ukládány zejména schránky velkých ústříc. Z druhů běžných v kolínské faciální oblasti se zde vyskytuje např. *Rastellum carinatum* (LAMARCK) ale i další ústřice náležící dosud neurčeným a pravděpodobně také dosud vůbec nepopsaným taxonům.

V nadloží slepenců se nachází diskordantně uložená až 80 cm mocná vrstva hrubozrných biodetritických vápenců, které mimo bezprostřední okolí tohoto ponořeného klifu nelze v současné době nikde v okolí nalézt. V minulosti byl z Plaňan uváděn biodetritický vápenec nalezený v západní části lomu (ZIEGLER 1992), v němž byly zjištěny nálezy druhu *Inoceramus pictus* SOW. Ve vrstvě tohoto vápence jsou opět velmi hojně úlomky schránek ústřic, tentokrát menších druhů, dále ostny ježovek, schránky rameno-nožců, zejména *Cyclothyris zahalkai* NEKVASILOVÁ a větších druhů mlžů z rodu *Spondylus*. Svrhni vrstevní plocha tohoto vápence je zjevně erozovaná, místa tato vrstva díky erozi zcela chybí.

Následující sedimentační cyklus začíná opět tvorbou vrstvy hrubých konglomerátů, tentokrát s výhradně hrubě písčitou základní hmotou rezavých odstínů. Na jejím složení se podílejí především opět rulové valouny, vzácně však byl v jedné ze sousedních depresí zjištěn transportovaný biodetritický vápenec staršího sedimentačního cyklu se zachovanými otisky tlustostěnných schránek mlžů. Tyto

slepence již v těsném sousedství klifu vyplňují jen mělké deprese a nedosahují takové mocnosti jako hrubé uložení staršího cyklu. Odlišují se dále značným nedostatkem makrofosilií.

Stratigraficky výše leží při úpatí klifu souvrství šedých, poměrně měkkých slínovců, které i ve vyšších polohách, stejně tak jako starší horniny, nasedají přímo na srázný rulový svah. Při odkrytí této elevace podloží těžou a následným rychlým rozpadem měkkých slínovců se na skalnatém svahu objevily známky osídlení přitomnými epibionty, např. mlži rodu *Atreta*. V rámci této stratigrafické jednotky se objevují málo mocné polohy bohaté na fosfatizované organické zbytky, zejména koprology, rybí zoubky a hojné fosfátové hlízky o průměru až několik milimetrů. Tyto složky jsou koncentrovány zejména ve vrstvičce jemnozrnitého pískovce bohatého na glaukonit. Tento nerost, fosilizované zoubky, časté úlomky schránek ústřic, drobná zrna křemene, šupinky muskovitu a vzácněji granátová zrna nebo úlomky černých buližníků byly uloženy ve specifickém prostředí s proměnlivě intenzivní turbulencí v příbřežním pásmu křídového moře.

V této předběžné zprávě není dosud možné závazně hodnotit přesnou stratigrafickou pozici jednotlivých vrstev sedimentů, neboť podrobnější výsledky mikropaleontologické analýzy nejsou k dispozici. Ze srovnání s již publikovanými údaji, s hodnocením vývoje na blízkých lokalitách na Kolínsku (např. Chroustov, Radim, Velim a Nová Ves) a s přihlédnutím k novým náležům makrofauny v Plaňanech na jaře roku 1999, lze usuzovat, že jak oba starší sedimentační cykly začínající tvorbou slepenců, tak pravděpo-

dobně i báze třetího cyklu s měkkými šedými slínovci náleží svrchnímu cenomanu a teprve vyšší polohy slínovců jsou spíše již spodnoturonského stáří.

Popisovaná rulová elevace, řádově několik desítek metrů široká, tak byla po relativně dlouhou dobu lemována řadou depresí, v nichž se podle jejich hloubky a pod vlivem specifických hydrodynamických poměrů ukládaly sedimenty, které jsou v širším okolí poměrně vzácné. Škoda jen, že celý tento geologický fenomén s významným sedimentologickým a paleontologickým záznamem brzy ustoupil pokračující těžbě krystalických hornin.

Literatura

- SOUKUP, J. (1966): Plaňany u Kolína. Exkurzní průvodce XVII. sjezdu ČSMG, 296–300. Praha.
 ZIEGLER, V. (1992): Stratigrafie a vrstevní sled křídových sedimentů v kolínské oblasti České křídové pánve. – Čas. Nář. muze., řada přírodověd., (1–4), 29–46. Praha.
 ŽÍRT, J. - NEKVASILOVÁ, O. (1992): Nové výskyty fosforitů ve svrchní křídě pražské a kolínské litofaciální oblasti. – Bohemia cent., 21, 5–18. Praha.
 ŽÍRT, J. (1993): Výskyty fosforitů v přibřežním vývoji české křídy. – Zpr. geol. Výzk. v Roce 1992, 86–87. Praha.
 ŽÍRT, J. - NEKVASILOVÁ, O. - BOŠÁK, P. - SVOBODOVÁ, M. - ŠTEMPROKOVÁ - JIROVÁ, D. - ŠTASTNÝ, M. (1997): Rocky coast facies of the Cenomanian-Turonian Boundary interval at Velim (Bohemian Cretaceous Basin, Czech Republic), Second part. – Bull. Czech geol. Surv., 72, 2, 145–155. Praha.

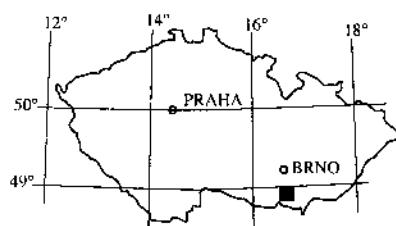
VYHODNOCENÍ FAUNY ZE ZÁCHRANNÉHO VÝZKUMU NA LOKALITĚ DOLNÍ VĚSTONICE IIA (1999)

Study of fauna from the saving excavation at the Dolní Věstonice IIa (1999) site

MIRIAM NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ

Ústav geologie a paleontologie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Albertov 6, 128 43 Praha 2 a Oddělení paleolitu a paleoetnologie, Archeologický ústav AV ČR Brno, 692 01 Dolní Věstonice 25

(24-32 Brno)

Key words: Upper Pleistocene, Palaeolithic, Vertebrate palaeontology, Dolní Věstonice

Abstract: Animal bones from the excavation Dolní Věstonice IIa were studied. A number of bones and teeth from mammoth, reindeer, wolf, bison, horse, lion and wild cat was excavated. Some of them were found in a fireplace, others were crushed by paleolithic people. It can be deduced from a semierupted premolar of a young lion that this site was settled some time between September and June.

Lokalita DV IIa (1999)

Studovaný materiál pochází ze záchranného výzkumu, který byl proveden v srpnu 1999 Oddělením paleolitu a paleoetnologie ArÚ AV ČR v Brně. Je pokračováním lokality DV II objevené v roce 1986 při těžbě spraše. Záchranný výzkum byl proveden z toho důvodu, že se během několika posledních let nacházely při náhodných sběrech, zvláště po orbě, úlomky kostí a kamenná industrie. Sondy narazily většinou hned pod ornicí na zbytky kulturní vrstvy, která již ležela na terciérním podloží (J. SVOBODA – v tisku). Výjimku tvoří sonda A, kde byla kulturní vrstva chráněna

mocným pokryvem spraše, a proto v této sondě nebyl výzkum dále prováděn. Na okraji sondy A a ve velké části sondy C byla objevena starší sonda z dřívějších výzkumů. Kosterní nálezy ve zbývajících sondách byly silně poškozené.

Seznam nalezených druhů

Čeleď Cervidae

Rangifer tarandus

Ze soba zde byly nalezeny především kosti stehenní (*femur*), žebra (*costae*), obratle (s odpadlymi epifýzami), kosti metapodia (*metacarpus a metatarsus*), spodní čelist a dvě fragmentální lebky s násadci na parohy. Jedna lebka ležela pod varným kamenem (vaření ve varných jamkách?). na němž jsou patrné stopy po červeném barvivu.

Čeleď Equidae

Equus germanicus

Nalezené koňské kosti představuje především levá lopatka (*scapula*), dále zlomky žeber, obratle (*vertebrae*), zlomky dlouhých kostí, spodní čelist (*mandibula*) bez zubů a horní čelist (*praemaxilla*) se zuby.

Čeleď Canidae

Canis lupus

Z vlka se zde nalezly zlomky dlouhých kostí a spodní čelist (*mandibula*) se zuby.

Čeleď Elephantidae

Mammuthus primigenius

Mamutu patří zlomky dlouhých kostí (*tibiae*), levé křídlo pánve (*coxae*), zlomky stoliček (některé jsou mléčné) a zlomky klů.